

Иван Радев /Търново/

ПОГЛЕД КЪМ ДЕЛОТО НА ГЕОРГИ С. РАКОВСКИ

Срещата между специалисти и познавачи на българската и унгарската култура и на плодотворните резултати от общуването им през вековете се провежда във време, близко до две юбилейни дати около делото на възрожденеца Георги С. Раковски – 165 г. от рождението му /1821/ и 120 г. от неговата смърт /1867/. Това ми дава основание да насоча погледа и вниманието си към него. Още повече – самият Раковски е сред малкото фигури на ренесансовия процес в България, които са работили в полето на националната революция и култура със съзнание за ставащото в Европа, с усвояване опита на чуждите народи.

Бележките си за делото на Раковски ще положа усилия да поднеса чрез открояване на типологическото му сходство с Шандор Петьофи. Обикновено паралелът с големия унгарски поет, един от великите романтици на XIX век, се е осмислял като паралел с делото на Христо Ботев. В тази насока са и немалкото статии с изводи и наблюдения на унгарски и български литературни историци. В плодотворността на тази традиция очертаваната близост ни убеждава и изданието "Христо Ботев – Шандор Петьофи" /Будапеща – София, 1977 г./

По моя преценка, достатъчни, но неизползувани са възможностите в духа и метода на сравнителното литературознание за типологическо успоредяване на делото на Раковски с делото на Петьофи. Целесъобразността на предлагания типологически паралел се обуславя не от естетическия план и измерения на тяхното творчество – там като величини те са трудно съизмерими поради скромната дарба на българския поет, – а в насоките на

тяжното общокултурно, революционно-политическо присъствие и гражданско-възпитателни роли на създаденото от тях. Не бива да се забравя, че политическият подем в цяла Европа през 40-те години - време на революции и жертвеност, в атмосферата на което се оглежда подвигът на Шандор Петьофи, даде на възрожденския ни процес революционната лирика на Добри Чинтулов и Георги С. Раковски, по своему намери израз в редица революционни актове, в които малко или много е замесен именно авторът на "Горски пътник" - Браилските бунтове от 1841-42 година, Кримската война /1853-56/, Въстанието на Никола Филиповски, Белградската легия и др. Неслучайно Раковски е "учителят" на Ботев по революция.

Ако Шандор Петьофи възплъщава завършеността на революционно-романтичната съдба на творческата личност в унгарската поезия при законния за всеки народ стремеж към свобода - в този план дълбоко сродна на фона на процесите у нас му е наистина съдбата на Христо Ботев. Но в действителност Раковски е поетът, който пръв в българската поетическа и гражданска традиция съчетава революционно-борческото и революционно-романтичното и ги вгражда в идеала на своето време.

В по-общата революционна атмосфера на 40-50-те години, почти по едно и също време с Шандор Петьофи, Раковски участва в Браилските бунтове, като подготвя голям отряд за въоръжена борба с политическия подтисник на българския народ. Със своята отзивчивост и дълбоко демократичен дух на идеите и формите той е неотделим от цялостния порив към революция и граждански реформи, в които са въвлечени почти всички европейски народи. Тук може би е необходимо да напомня, че самият Раковски участва в редица революционни актове, с публицистиката си документира един неинцидентен интерес към политическите движения в Европа, следи с професионално пристрастие събитията в живота на съседни народи, търси опита на революционния кипез в Италия, Франция, а също и на ставащото в Унгария. По страниците на много от политическите му статии и обзори се срещат позовавания на Унгарската революция, на съдбата на Лайош Кошут, граф Текели и др.

Така в статията си " Политическите отношения на сръбското княжество с България в днешните времена" Раковски твърде намясто припомня и привлича горчивия опит на унгарската революция от 1848 година: "Имаме скорошни още примери, че зависимите народи, които са искали да прескочат границите на историческите си права в самото си движение за освобождение от угнетителите си, не само са посрещали големи препятствия, но били са побиени - най-много от своите съседи, на които народните права са искали да потъпчат. А то са маджарите във възбунеността си против Австрия в 1848, кои тутакси се видяха нападнати от всичките славяни за самата причина, че тия гордо поискаха да ги удавят под изключително име маджари и Маджарско царство"¹. И в други случаи редакторът на вестник "Българска дневница " се обръща към поуците от събитията в Унгария, защото за него те са израз и продължение на един необратим национално-революционен процес: "Маджарското въстание в Австрия се умножава и разни побунителни мисли се сеят между народа, комуто се доказва да не вярва на онова решение от 8 октомври, защото не било истинно и основно, но издадено от нужда"².

За общественик като Раковски е от значение всичко, което съпътствува национално-освободителното усилие на онези европейски народи, които търпят политически гнет, имат сходна съдба с българина и са поели пътя на освобождението си. Един от тях е и унгарският. Ето защо революционните актове, реформите, превратностите на идеята за национално освобождение на Унгария го интересуват и публицистът у него е особено чувствителен към всяка вест в тази насока. Така на страниците на редактирания от него вестник се напомня: "Маджарското въстание взема от ден на ден по-голямо и почти явно движение. Техният комитет в Пеща е пренесъл народното решение канцлеру Унгарии, в което желае да се призове незабавно събор на основание членов закона от 1848 и свободное възстановяване печатания"³. След месец в "Граждански обзор" публицистът Раковски отново уведомява българските си читатели: "Маджарският комитет от Пеща е подал една декларация австрийскому императору, де се излагат желания маджарского народа и се описва негово страдание в II

годишно разстояние, т.е. от 1848 до сега. Тази декларация е писана по най-свободному духу, но какво действие ще произведе, ще видим"⁴.

Привличам тия отделни позовавания и констатации, илюстриращи интереса на Раковски към революционното брожение в Унгария през средата на века, не толкова за да очертавам социалната и конкретно-историческата основа на паралела между неговото дело и делото на Петьофи. Фактите от подобно естество поскоро доказват единността на процесите, чийто израз въплъщават двамата поети като войни на революцията, като представители на гражданската лирика в двете литератури.

Като поети и като революционери в атмосферата от средата на XIX век Петьофи и Раковски способствуват за преоткриването и утвърждаването на изключително продуктивни за времето си национално-патриотични митове. Подчертавам продуктивния дял и роля на така присъщи за романтизма на XIX век категории на гражданско верую и творческо светоусещане – черти, обличаващи света на Шандор Петьофи и Раковски, тъй като благодарение на тях двамата поети съумяват да се наложат с гражданско-възпитателния план на присъствието си в родната литература. Натюрелът им на творчески личности и самото им творчество ни убеждават, че всичко това е постигнато по различни пътища, с различни средства. За Петьофи е била достатъчна територията на стиха, за да наложи пълноценно и зряло народния дух като мярка на своето дело. Същото се опитва да направи с много по-скромнен успех и поетът у Раковски, който, осъзнавайки като че ли естетико-въздействената "недостатъчност" на строфите си, настоятелно се проявява и като фолклорист, историк, етнограф, народовед чрез съчиненията си "Ключ болгарского языка", "Показалец или ръководство как да се издирят най-стари черти на нашия бит и язык", "Българска старина", "Описание на стария Котел", "Няколко речи за Асеню первому...", "Българските хайдуты" и др.

В обществената дейност на двамата откриваме съчетаване на усилията на поета с усилията на идеолога, на романтика с редника на революцията. "Сабята и перото" – емблема на Петьо-

фи, стават за пръв път емблема в българската литература на XIX век именно при Раковски... С мащабността на мисленето и реализацията си авторът на поемата "Горски пътник" съумява да придаде на революционно-борческите си пориви програмен характер – самият той застава начело на Браилските бунтове през 1841 година, воевода е на хайдушка чета, организира "българска легия" в Белград, вдъхновител е на въстанието на Хаджи Ставри, подготвя устава на четническото движение през 50-60-те години на XIX в., действа от името на "привременно правителство"... Не по-малко наситена с практически революционни жестове е и дейността на Петьофи през 40-те години – с неговата роля за избухване на въстанието на 15 март, за революционизиране усилията на правителството на Лайош Кошут, с участието му в армията на генерал Бем...

До революционно-борческия заряд на формулата "Всичко в името на свободата" Шандор Петьофи идва, погълнат изцяло от напрегнатите народни вълнения чрез събитията на 40-те години. Същото веруя прозира от публицистично-автобиографичния фрагмент на Раковски "Показания на Георги Македон" от 1842 г. – време, когато унгарският поет вече се насочва към темите и мотивите на гражданската лирика. Така Петьофи ще създаде "Простор ми разкрий, о съдба", "Мечтая аз за дни на смут", "Едничка мисъл само ме тревожи", "Любов и свобода". По-късно се появяват "Към поетите на XIX век", "Национална песен", "Бесило на кралете", в които властва заплахата-заклинание:

Унгарски Боже, клетва да се закълнем,
... че няма роби да умрем!

В същата насока Раковски ще разгърне мащабния си публицистичен талант по страниците на "Българска дневница" и "Български лебед", ще създаде поредица от стихотворни творби с много по-скромни художествени достойнства, но с не по-слабо изявен революционен заряд, сред които голяма популярност през 50-60-те години добиват онези от тях, които имат лиро-епически характер – "Отлъчие от България на едного разпаленаго родолюбца в лето 1853" и "Горски пътник".

Когато успоредяваме делото на Шандор Петьофи и Георги С.

Раковски като видни представители на революционния романтизъм в унгарската и българската литература от средата на XIX век, не бива да забравяме и сходствата в обществената и естетическата ситуация при появата и реализацията им. Те се включват в духовния живот на своите народи след поредица от неуспешни въстания и борби, когато като общонародна, колективна потребност се осъзнава революционно-патриотичната сила на стиха, на поезията. От тук произтича важна особеност на създаденото от тях, която също способствува за сближаване на творческите им светове – органичността на тяхната революционна романтика. Това ще рече, че романтизмът не е толкова "естетика", колкото "практика" на живота в Унгария и България в средата на XIX век. Революционно-романтичното не е случаен навей отвън, от чуждите литератури, а е заложено в родната им действителност, в духовната структура на унгареца и българина като непосредни участници в превратностите на революцията. С това се свързва готовността на двамата поети за практическа защита на поетическите истини, които населяват тяхното творческо дело – факт, който му придава допълнителна стойност и измерения. А за нас днес това е достатъчно, за да възприемем Шандор Петьофи и Георги С. Раковски като представители на една и съща духовно-творческа формация в усилията на двата народа към национално освобождение – нищо, че единият загива в бой на 31 юли 1849 година в Ердей, а другият умира като политически изгнаник през октомври 1867 година край Букурещ.

Литература

1. Георги С. Раковски, Съчинения, 1983, т. II, с. 408.
2. Георги С. Раковски, Съчинения, 1983, т. II, с. 159.
3. Георги С. Раковски, Съчинения, 1983, т. II, с. 173.
4. Георги С. Раковски, Съчинения, 1983, т. II, с. 203.